

Türkiye’de Muhafazakârlık ve Siyasal Ahlak

Conservatism And Political Morality In Turkey

Atakan Hatipođlu¹

Özet: Türkiye 1980 sonrasında önce Milli Görüş partilerinin, ardından çekirdeğini bu gelenekten politikacıların oluşturduğu muhafazakâr kimlikli Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)’nin yükselişinin sahnesi oldu. Refah Partisi’nden başlayarak muhafazakâr siyasi akım, diğer aktörlerden kendilerini ayırt etmek için ahlaki vurguları öne çıkarmıştı. Muhafazakârların temel iddiaları arasında, manevi değerlerin korunması bulunmaktadır. Oysa muhafazakârların yönetiminde siyasal ahlak düzleminde Türkiye’nin daha yüksek ahlaki standartlara ulaştığı ve daha erdemli hale geldiğine yönelik işaretler oluşmamıştır. Siyasal muhafazakârlaşma, daha ahlaklı bir toplum ya da siyasal işleyiş düzeni oluşturmaya yetmemiş görünmektedir. Bu makalede muhafazakârların siyasal ahlak standartlarını yükseltme iddialarında neden başarısız olduğu sorusuna cevap verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Muhafazakârlık, Ahlak, Ahlakilik, Neoliberalizm, Siyasetin Tutulması

Abstract: After 1980, Turkey became a scene of rise of first the National Vision parties then conservative Justice and Development Party (JDP) whose cadre is generated by politicians coming from that tradition. Starting from Prosperity Party the conservative trend had put forward the ethical emphasis in order to distinguish themselves from the other actors. Protection of sentimental values is among the primary allegation of the conservatives. In fact, no sign was appeared in the political manners of management of the conservatives indicating that Turkey reached to an advanced ethical standards and became more virtuous. It seems that political conservativeness was not sufficient to generate more ethical community or political functioning regime. The question; why the conservatives failed in their claims on rising political ethic standards, is being answered in this article.

Key Words: Conservatism, Ethics, Ethicalness, Neoliberalism, Eclipse Of Politics

---

¹ Yrd. Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü.

Giriş

12Eylül darbesinin ardından devlet tarafından Türk-İslam sentezi olarak bilinen bir kültür politikası yürürlüğe sokuldu. Buna göre, kontrol altına alınamayan radikal sol akımların yarattığı rejim değişikliği tehlikesi, Türk toplumunu muhafazakârlaştırmak suretiyle bertaraf edilecekti. 1980'li yıllardan itibaren, toplumun muhafazakârlaşması devlet tarafından teşvik edilirken, siyasal düzlemde de soldan boşalan alan siyasal İslam akımı tarafından doldurulmaya başlandı. 2000'li yılların başında siyasal İslamcı milli görüş geleneğinin içinden çıkan ve kendisini muhafazakâr demokrat olarak tanımlayan bir kadro ülkeyi yönetmeye başlayacaktı.

Siyasal İslam çizgisi izleyen Refah Partisi (RP) ve milli görüş hareketinin içinden çıkan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) kadroları, 1980'li ve 90'lı yıllarda siyasal açıdan kendilerini merkez sağ ve sola izafe ettikleri ahlaki yozlaşmadan özenle ayırmışlardı. Nitekim AKP'yi iktidara taşıyan dinamikler arasında geçmiş yılların yolsuzlukların üstesinden gelmekte başarısız olmuş hükümetlerine duyulan tepkinin de payı bulunmaktaydı. Bir başka deyişle geniş seçmen kitleleri tarafından siyasal İslamcılara ve onun dönüşümünü ifade eden muhafazakâr demokratlara, akımlardan farklı olarak daha yüksek ahlaki standartlara sahip olma yönünde bir atf yapılmıştı. 2002'de hükümeti kuran AKP'ye yönelmiş toplumsal beklentiler arasında rüşvetten, patronajdan ve siyasal konumları kişisel imtiyaz amacıyla değerlendirmekten uzak "temiz bir siyaset" inşa etmesi öne çıkmaktaydı. Bu nedenle AKP'nin iktidara gelmesi öncesinde yürüttüğü seçim kampanyasına damga vuran söylemlerden biri "hortumların kesilmesi" idi. Partinin lideri Recep Tayyip Erdoğan, bu ifadeyle, önceki hükümetler döneminde kamu kaynaklarının yağmalanmasını durdurmayı kastediyordu. Hatta AKP hükümeti, kuruluşunu izleyen haftalarda milletvekili lojmanlarını satışa çıkartarak, hiçbir kesimin imtiyazlara sahip olmaması gerektiği şeklindeki söylemini güçlendirmişti. Ancak, AKP'nin 2002-2014 yılları arasındaki on iki yıllık hükümet döneminde çok sayıda siyasal ahlak problemi yaşandığının ve temiz bir siyaset yaratmak adına Türkiye'nin geçmiş hükümetlere oranla çok anlamlı bir yol kat edememiş olduğunun görülmesi muhafazakârlaşma ile ahlaklaşma arasındaki ilişkinin doğrudan bir ilişki olmadığını ortaya koymuş görünmektedir. 2009 yılı

Ocak ayında TBMM gündemine gelen ancak hayata geçirilemeyen siyasi ahlak komisyonu kurulması önerisi, ahlaki sorunları çözme amacının halen ülkenin önünde durduğunu göstermesi bakımından tipiktir.

Uluslararası düzeyde yolsuzlukları izleyen ve puanlayan Transparency International (TI) verilerine göre, Türkiye 177 ülke arasında 2012’de 49. ve 2013’te 177 ülke arasında 53. sıradadır.² 2000’ler Türkiye’si kamu ihalelerinde yapılan yolsuzluklar, Deniz Feneri davası, patronaj sorunu ve belki en önemlisi kasetler ve telefon dinlemeleri üzerinden rakiplerin tasfiye edilmesi gibi yeni uygulamalar türünden siyasal ahlak krizi göstergeleri konusunda 1990’lardan daha geride görünmemektedir.³ 17 Aralık soruşturmasıyla gündeme gelen ve dört bakanın istifasına neden olan rüşvet skandalı bu konuda bilinen son örneklerden biridir. TÜSİAD tarafından 26 Kasım 2014’te açıklanan ‘iş dünyası bakış açısıyla Türkiye’de yolsuzluk’ araştırması sonuçlarına göre, Türkiye’de yolsuzluğun var olduğunu bildiren iş adamlarının oranı % 74 düzeyindedir. Katılımcıların % 46’sı rüşvet ve yolsuzluğun daha da artacağı kanısındadır.⁴ Bütün bunların gösterdiği olgu, Türkiye’de siyasal ahlak krizinin yeni başladığı değildir şüphesiz. Ancak muhafazakârlığın kendisini diğer akımlardan –başka ölçütlerin yanı sıra- ahlakilik iddiasıyla ayırt etme tutumunun ve iktidara gelmesi halinde daha yüksek bir siyasal ahlak standardı yaratacağı konusundaki iddiasının geçerliliği tartışılmalı hale gelmiştir denilebilir.

Muhafazakâr Düşüncede Siyaset ve Ahlak

Bir siyasal ideoloji olarak muhafazakârlık, siyasal alanın düzenlenmesinde ahlaki standartlara büyük önem vermesiyle tanınmaktadır. Muhafazakâr düşüncenin kurucu babalarından olan Burke’ün Fransız Devrimi eleştirisinde ahlakilikten hareketle yaptığı gerekçelendirme önemli bir konuma sahiptir. Burke’e göre bu devrim, mülkiyet, düzen, din ve yasayı yok ederek ahlaki bir depreme yol açmıştır.⁵ Nitekim muhafazakârların, moderniteye yönelik eleştirileri ara-

² Diğer yılların sıralamalarına bakıldığında Türkiye’nin 1996’da 54 ülke arasında 33., 1999’da 99 ülke arasında 54., 2002’de 102 ülke arasında 64., 2007’de 179 ülke arasında 64. olduğu görülmektedir. Bütün yılların karşılaştırılması, Türkiye’nin toplam skor puanının belirli bir istikrar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bkz. <http://www.transparency.org/research/cpi/>

³ Bu konuyla ilgili geniş bir literatür oluşmuş durumdadır. Örnek olarak bkz. İlhan Taşçı, *Maskesiz Soygun*, Cumhuriyet Kitapları, İst., 2009; İlhan Taşçı, *Babam Sağolsun*, Cumhuriyet Kitapları, İst., 2008; Harun Gürek, *AKP’nin Müteahhitleri*, Güncel Yay., İst., 2008; Mustafa GAZALCI, *Kadrolaşma Kiskacında Eğitim*, Bilgi Yay., Ankara, 2011; Deniz Yıldırım, *Tayyip’in Voleleri*, Kaynak Yay., İst., 2011.

⁴ <http://www.tusiad.org/blog/tusiad-is-dunyasi-bakis-acisiyla-turkiyede-yolsuzluk-arastir-masi-sonuclarini-acikladi/>

⁵ Hasan Hüseyin Akkaş, *Muhafazakâr Düşünce ve Edmund Burke*, Kadim Yay., Ankara, 2004, s. 175.

sında ahlaki değerlerin ortadan kalkması öne çıkanlar arasındadır.⁶ Toplumsal ve siyasal alanın düzenlenmesinde ahlaki değerlere verilen önemin kaynağında Russell Kirk'ün ifadesiyle, insan için yaratılmış süreklilik arz eden bir ahlaki düzenin varlığına olan inanç yatmaktadır. Muhafazakârlara göre insan doğası değişmediğinden ahlaki doğrular da değişmemektedir. Modern ideolojiler doğrultusunda yeniden düzenlenen dünyada, büyük ahlaki çöküşler yaşanmaktadır.⁷ Bu nedenle muhafazakârlık, siyasal düzenin merkezine ahlakiliği oturtmaktadır. Bir başka deyişle tarihsel ve toplumsal kategoriler olduğu bilindiği halde, muhafazakârlar, var olan toplumsal değer ve ahlak alanını “doğa” kavramının içine katmak suretiyle, ona bir değiştirilemezlik atfedilmeye çalışırlar.

Muhafazakârlık açısından toplumsal ve dolayısıyla siyasal düzenin sağlanmasını sağlayabilecek normun aşkın olandan yani dinden kaynaklanması gerekir. Aydınlanma ile birlikte tecrübeden, gelenekten ve aşkın olandan koparılmış olan akıl, özellikle 20. yüzyılda çok sayıda faciaya giden yolu açmıştır. İktidarın verili dağıtılma koşulları altında egemen olanların dünya görüşü olan muhafazakârlık, alt tabakaların denetiminin denenmiş ve başarılı olduğu görülmüş olan kadim yolu olarak dine büyük önem atfeder. Muhafazakârlıkta din bir sosyal kontrol aracı olarak düşünülür. Dinin toplumsal ilişkilerin düzenlenmesi açısından taşıdığı öneme yapılan vurgular, siyasal alanda da ahlakın en önemli değer olarak görülmesini sağlar. Böylece ahlak siyasal aktörleri birbirinden ayıran ve siyasal sorunların çözümünde başvurulabilecek bir referans değer halini alır. Pek çok siyasal ve toplumsal sorun ahlaki değerlerden uzaklaşmakla ilişkilendirilir ve çözüm de daha yüksek ahlaki standartlara ulaşmakta görülür. Muhafazakârlar, fundamentalistlerden farklı olarak dinin siyasal yaşamı belirlemesinden yana değildirler. Ancak siyasal yaşamın dinden kaynaklanan ahlaki değerlerle bağdaşmasını talep ederler. Çünkü siyaset ahlaktan, ahlak ise dinden kopuk olarak düşünülemez. Toplumun ortak iyisi din ve geleneklerle aktarılan ahlaki değerler yoluyla güvence altına alınabilir.⁸ Ahlaklı olmak ile dindar ve geleneklere bağlı olmak arasında kurulan dolaysız ilişki, ahlaki sorunlarla mücadelenin stratejisini de din ve geleneklere daha sıkı bağlanma üzerinden kurgulamaktadır.

Toplumsal yaşamın düzenlenmesinde ahlakın önemli bir yeri olduğuna şüphe yoktur. Her toplum belirli ahlaki ölçüler ve kurallar koyar. Fakat bazı ahlak kurallarının hem topluma hem de toplum içindeki sınıfsal ayrımlara göre değişkenlik gösterdiği bilinmektedir. Aynı toplumun farklı tarihsel dönemlerdeki ahlaki kurallarının ya da aynı toplumun içinde bazı ahlak kurallarının çığnen-

⁶ E. Zeynep Güler, “Muhafazakârlık”, Ed. H. Birsen Örs, *Modern Siyasal İdeolojiler* (içinde), Bilgi Üniversitesi Yay., İst., 2008, s. 129-130.

⁷ Russell Kirk, “Muhafazakârlığın On Prensibi”, çev. Okan Aslan ve Cemal Fedayi, *Muhafazakârlık Düşünce*, Yıl: 4, sayı: 16-17, 2008.

⁸ Ülkü Doğanay, “AKP'nin Demokrasi Söylemi ve Muhafazakârlık: Muhafazakârlık Demokrasiye Eleştirel Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 62-1, ss. 65-88, s. 72.

mesine verilen tepkilerin değişkenlik gösterebildiği gerçeği, ahlakın tarihsel ve toplumsal niteliğini ortaya koyar. Söz konusu değişkenlik ahlak üzerine felsefi düşünüşü (etik) teşvik etmiştir. Ancak muhafazakârlara göre toplumu bir arada tutan etmen dogmalardır ve bunların başında din gelmektedir. Din, toplumu bir arada tutan, sıradan insanı bile iyi davranışa ikna eden ve aidiyet bilinci sağlayan bir olgu olarak⁹ ahlakın da en önemli kaynağına dönüşmektedir. Oysa ahlakın toplumsallığı ve sınıfsallığı, onun ahlaki kural ve uygulamaların yegâne kaynağı olduğu iddiasını gözden geçirmeyi gerektirmektedir. Din ahlakın kaynaklarından biridir. Ancak ahlak kurallarının kaynakları arasında dinin yanı sıra gelenekler, kültür, sosyal çevre faktörleri ve doğa koşullarının gereklilikleri de sayılmalıdır.

Durkheim'a göre ahlakın özü uygulanacak yaptırımında yatar. Çünkü her toplumda ahlak kuralları farklı olabilir. İnsanın ahlaklı bir varlık olabilmesi için kendinden başka bir varlığa yani bir topluma bağlı olması belirleyicidir. Ahlak bireysel davranışları kurumsallaştırmak yoluyla toplumsal işleyişi mümkün kılmaya yarar. Bu nedenle kutsal bir olgu olmaktan önce insanoğlunun toplumsal varoluşu ile ilgili bir olgudur.¹⁰ Nitekim ahlak ile sorumluluk arasında yakın ilişki vardır. Sorumluluk, toplumsal mesleki vs. "çevre" bağlamında anlam kazanır. İnsanlar içinde buldukları toplumsal bağlam ile ilgili olarak sorumluluk üstlenirler. Ahlak, üstlenilen bu sorumluluğun üstünde yükselen ve davranışlarımızı düzenleyici kurallar-ilkeler sistemidir. O halde ahlak, bir düzenin kurulu bir sistemin (aile, toplum, iş, ekoloji vs.) sürdürülebilmesini sağlayan, sürdürülebilirliği garantileyen bir davranışsal çerçeve sağlar.

Ahlakın birincil ve en belirleyici kaynağının din olduğunun düşünülmesinden hareketle ahlaki davranışın din ve geleneklere bağlılığa indirgenmesi, muhafazakâr kültür politikalarının temelini oluşturur. Siyasal alanın muhafazakâr düzenlenmesinde, toplumun dini ve geleneksel değerler doğrultusunda tahkim edilmesi amacıyla bir dizi siyasal tedbirin alınması gündeme gelmektedir. Muhafazakâr hükümetler tarafından uygulanan kültür politikaları yoluyla inandıkları dine daha sıkı bağlarla bağlanması sağlanan kitlelerin, hem toplumsal ilişkilerde hem de onun bir uzantısı olarak siyasal alanda daha yüksek ahlaki standartlara ulaşacağı düşünölmektedir. Ahlaklı bir toplumun ortaya çıkmasında dinselleşme ve geleneklere bağlılığa öncelik veren muhafazakâr düşüncenin, ahlakın din dışındaki toplumsal kaynaklarına yeterli önemi vermediği söylenebilir. Ahlakın ele alınışındaki indirgemecilikten doğan söz konusu ihmal, muhafazakâr hükümetlerin neden daha yüksek siyasi ahlak standartlarına ulaşmakta başarısız oldukları sorusunun en başta yöntem düzeyinde bir karşılığı olduğunu ortaya koymaktadır.

⁹ Bekir Berat Özipek, *Muhafazakârlık*, Liberte Yay., Ankara, 2004, s. 87.

¹⁰ Emile Durkheim, *Meslek Ahlakı*, çev. Mehmet Karasan, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yay., Ank., 1986, s. 8.

Türkiye’de Muhafazakârlık ve Siyasal Ahlak

Çok partili döneme geçişten sonra Türkiye’de muhafazakârlık siyasal düzlemde iki kanaldan ilerlemiştir. Bunların ilki merkez sağ olarak adlandırılan ve liberal-muhafazakâr bir ideolojik çizgi izleyen gelenek iken diğeri kendisini Milli Görüş olarak adlandıran siyasal İslam geleneğidir. İslamcılığın siyasi partisi olan Milli Selamet Partisi (MSP), 1970’lerde kendisini liberal-muhafazakârlardan “mukaddesatçı” ifadesiyle farklılaştırıyordu. Ancak konumuz açısından daha belirgin olan farklılaşma hattı, bu akımın Türkiye’nin sınaî kalkınmasını manevi kalkınmanın bir sonucu olarak görmesinde yatmaktaydı. Bir başka deyişle Türkiye ancak manevi açıdan kalkındığı ölçüde sınaî açıdan kalkınabilecekti. MSP ahlak ve fazilete dayalı bir toplum düzeni kurulmasının zorunlu olduğunu savunuyordu. Demokratik rejimde toplumun istikrar ve huzuru salt hukuki düzenlemelerle sağlanamazdı. Düzen, ahlak düzeni ile tamamlanmalı ve desteklenmeliydi. Bunun olmaması halinde, demokratik siyasal düzenin sağladığı bireysel hak ve özgürlükler toplumun yararına kullanılamazdı. Bu açıdan bakıldığında manevi kalkınma, maddi kalkınmadan daha önemliydi.¹¹ MSP’nin söyleminde manevi kalkınma ve ahlaki değerler, İslami değerlerin sosyo-politik kuşatıcılığına gönderme yapmaktaydı.

Siyasal İslamcılığın manevi kalkınma adını verdiği toplumun İslamileştirilmesine birincil önemi vermesi, modernite eleştirisi ile bağlantılıydı. İslamcı akımın Osmanlı döneminden beri savunageldiği “batının ilmini alıp ahlakını alma” şeklindeki seçmeci (selektif) yaklaşımı, modernleşme sürecinin toplumu öz değerlerinden uzaklaştırdığı ve ahlaken yozlaştırdığı düşüncesine dayanmaktaydı. Bu nedenle, din, ahlak ve geleneksel değerlerin denetiminden kurtulmuş bir modernleşmenin faydasından çok zararı dokunmaktaydı. İslamcı muhafa-

¹¹ Ali Yaşar Sarıbay, *Türkiye’de Modernleşme Din ve Parti Politikası “MSP Örnek Olayı”*, Alan Yay., İst., 1985, s. 111-112.

zakârlık, sanayileşme ve modernleşmeyi ahlak çapasına bağlamaktan yanaydı. Çünkü ahlak kavramından anlaşılan birey değil cemaat ahlakıydı. Bir Müslüman cemaatinin ahlaki doğal olarak dinden doğan ahlakıdır. İslamcı muhafazakârlıkta cemaatin yönetilmesi işi olarak siyasetin ahlaki bir etkinlik alanı olarak tasavvuru ile din tarafından determine edilmesi keyfiyeti böylece birbirinden ayrılmaz hale gelirken diğer taraftan ahlak siyasetin konusu haline getirilmektedir.¹² Bir başka deyişle Müslüman cemaatinin erdemli yaşaması için gerekli tedbirleri almak devletin görevleri arasına girmektedir. Genel olarak muhafazakâr düşüncede bireylerin rasyonel varlıklar olarak tasavvur edilmemeleri ve reşit varlıklar olarak görülmemeleri, devletin toplumu vesayet altında tutmasının meşru görülmesini getirir. Siyasal İslamcılıkta ise vesayetçiliğin radikalleşerek toplum için neyin iyi olduğunun gerçek bilgisine devleti yönetenlerin sahip olduğunu varsaymaya ulaştığı görülür.

12 Eylül 1980 darbesiyle kapatılan MSP'nin yerine kurulan Refah Partisi (RP) 1991 ve 1995 genel seçimlerinde, propaganda temaları arasında hem toplumdaki hem de siyasetteki ahlaki yozlaşmaya yer veren tek parti olmuştu. RP, İslamcı muhafazakârlığın geleneksel tutumunu takip ederek iktidara gelmesi halinde sadece ekonomik açıdan değil, ahlaki açıdan da bir kurtuluş sağlayacağı temasını işledi. Özellikle Recep Tayyip Erdoğan'ın il başkanlığındaki İstanbul il örgütünün, seçim çalışmaları için meyhanelere girmekten çekinmeyen hoşgörülü görüntüleri bu dönemde basının haber değeri bulduğu konular arasındaydı.

2001 yılında siyasal İslamcılığın o dönemdeki son temsilcisi olan Fazilet Partisi'nin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılması üzerine, parti içindeki yenilikçi-gelenekçi saflaşması bir bölünmeyle sonuçlandı. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) adıyla yenilikçilerin kurduğu parti geleneksel İslamcı partilerden farklı olarak kendisini merkez sağa doğru açmıştı. Merkez sağ kökenli çok sayıda politikacı AKP'nin üst düzey yönetimleri ve milletvekilleri arasında yer aldılar. Ancak lider Erdoğan, partinin iç çekirdeğinin siyasal sosyalleşmelerini gençlik yıllarından beri saflarında örgütlendikleri milli görüş partileri içinde gerçekleştirmiş olan ve İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı döneminden beri birlikte çalıştığı dar bir kadrodan oluştuğu yapıyı dikkatle korudu. Bu anlamda AKP, merkez sağ bir parti olmaktan çok, İslamcı çekirdeğini koruyarak merkez sağa doğru esnemiş bir tür koalisyon olarak görülebilir. Nitekim partinin lider kadrosunun milli görüşçü geçmişi, partinin ahlak ve siyaset ilişkisini ele alışımda kendisini karakteristik olarak göstermektedir

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin "AK Parti" olarak kısaltılması, saflık ve temizliğin göstergesi olarak ak olma durumuna da gönderme yapmaktaydı. AKP, kendisinden önceki partilerin içine düştükleri yolsuzluk ve ahlaki yozlaşma ile arasına semboller düzeyinde de perde çekiyordu. AKP program ve seçim beyan-

¹² Hasan Şen, *Kemalist Modernleşme ve İslamcı Gelenek*, Kadim Yay., Ankara, 2012, s. 334.

namelerine bakıldığında, partinin, ahlakiliği siyasi yönetim anlayışının temel referanslarından biri olarak ifade ettiği görülür.¹³ Bu durum, RP'nin 1990'lar boyunca siyasal ahlaka yaptığı vurgularla tutarlılık gösteriyordu. Yalçın Akdoğan'a göre, partinin ahlaka yaptığı vurguların nedeni, 2002'de AKP'nin iktidara gelmesinden önceki koşulların, toplumda temiz siyaset, dürüst politikacı ve çalışkan ve samimi yönetici beklentisini doğurmuş olmasıdır. Hatta AKP'nin ortaya çıkışını sağlayan dinamiklerin en önemlilerinden biri budur. Akdoğan, AKP'nin kurulmasını toplumda yükselen ahlakilik beklentisiyle ilişkilendirmektedir.¹⁴

AKP kendisini merkez sağa açılmayla belirlenen yeni koşulların bir sonucu olarak İslamcı değil, muhafazakâr demokrat olarak tanımlamıştır. Ancak bu yeni türden ideolojik adlandırma Türk siyasi hayatındaki liberal-muhafazakâr kanat ile siyasal İslamcılığın muhafazakârlığı arasındaki gerilimin, AKP'nin şahsında temsil edilmeye başlanması anlamına gelmemektedir. Çünkü AKP'nin muhafazakârlık anlayışında din, ahlak ve geleneğin bir arada değerlendirilmesi¹⁵ ideolojik muhafazakârlığın yukarıda sözü edilen yaklaşımı ile bütünlük gösterir. MSP-RP geleneğinden farklı olarak AKP modernleşmenin önüne konulan bir manevi kalkınma vurgusu yapmaz. Ancak siyasetin en önemli değeri olarak ahlakı vurgulama eğilimini sürdürür. Bu bağlamda, merkez sağın kültürel muhafazakârlığına oranla daha ahlakçı bir konuma yerleştiği görülür. 2002 yılında yayınlanan seçim beyannamesinde geçmiş dönemlerde siyasette ilkeli yaklaşımların yerini günöbirlik çıkar ilişkilerine bırakması sonucu ahlakın en önemli değer haline geldiği belirtilmektedir. Buna karşılık AKP'nin siyaseti ahlaki bir çizgiye yerleştireceği bildirilmiştir.

Muhafazakâr ideolojinin ahlaki bir bağımsız değişken olarak görme eğilimi AKP'nin 2002 seçim beyannamesinde ortaya konulmuştu. Bu metinde yolsuzluğun sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal nedenleri olduğu sıralanmakla birlikte, öncelik ahlaki çöküntü ve çürümüşlüğe verilmektedir. Bir başka deyişle siyasal ahlak standartlarının yükseltilmesi öncelikli olarak ahlaki değerlerin hatırlanmasını ve gündeme getirilmesini gerektirecektir. Siyasal alanın dinden çıkmış ahlaki değerler ile tahkim edilmesi ve bu sayede siyasetin ahlaki bir çizgiye yerleştirilmesi, muhafazakâr düşüncenin siyasal ahlak krizine yönelik çözümünü oluşturmaktadır.

Siyasetin Tutulması ve Ahlakilik Talebinin Yükselişi

Ahlakilik tartışmaları, toplumsal bir kurum olarak siyasetin ekonomik kaynaklar başta olmak üzere yaratılmış kaynakları toplumsal sınıflar arasında pay-

¹³ Ergun Özbudun ve William Hale, *Türkiye'de İslamcılık, Demokrasi ve Liberalizm AKP Olayı*, çev. Ergun Özbudun ve Kadriye Yüksel, Doğan Kitap Yay., İst., 2010, s. 57.

¹⁴ Yalçın Akdoğan, "Muhafazakâr-Demokrat Siyasal Kimliğin Önemi ve Siyasal İslamcılıktan Farkı", *AK Parti Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri*, Ed. Hakan Yavuz, Kitap Yay., İst., 2010, s. 63.

¹⁵ Ülkü Doğanay, "AKP'nin Demokrasi Söylemi ve Muhafazakârlık: Muhafazakâr Demokrasiye Eleştirel Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 62-1, ss. 65-88, s. 72.

laştırma işlevini yerine getirmesinden dolayı, adeta ayrılmaz bir parçası olarak görülmüştür. Toplumsal kaynakların bölüştürülmesi, çıkar çatışmalarını gündeme getirdiği için siyaset kurumu adalet tartışmaları ile iç içe olan 'ahlak-yoğun' bir alandır.¹⁶ Dağıtılacak bir kaynağın olduğu her yerde yozlaşma riskinin de olması kaçınılmazdır. Bu nedenle siyaset ve yozlaşma, siyasetçi ve çıkarıcılık gibi kavramların yan yana görülmesi yeni bir olgu değildir. Ancak bu genel geçer tartışmadan farklı olarak, son on yıllarda siyasal ahlakın başlı başına bir tartışma ve siyasal partiler arasında bir farklılaşma teması haline dönüştüğü görülmektedir.

1974 Petrol krizini izleyen yıllarda uluslararası kapitalist sistemdeki tıkanıklık, batı sermayesi tarafından sosyal refah devletinin eğitim, sağlık, sosyal altyapı gibi kar amacı gütmeyen sosyal ödevlerinin 'verimsiz' olduğu gerekçesiyle tasfiye edilmesiyle çözülmeye çalışıldı. Devlet, özelleştirme, emek piyasalarının esnekleştirilmesi ve toplamda devletin küçültülmesi yoluyla yeniden-dağıtımcı işlevini terk etmeye zorlandı. Neoliberaler, sosyal devletin örgütlenme önceliklerini üretim, ekonomik etkinlik ve rekabet gibi kapitalist sistemin yaşayabilmesi ve kendisini yeniden üretebilmesi gibi ihmal edilemez ihtiyaçlara gereken önemi vermeyip önceliği gelir dağılımı sorunlarına vermekle suçlamaktaydılar. Uluslararası kapitalizmin ekonomik çerçevesi dışında bir seçenek üretme perspektifine sahip olmayan sosyal demokratların entelektüel inisiyatifi kaybetmeleri neoliberalizmi bir konjonktür haline getirdi.

Liberal aydınlar ve politikacılara göre devletin küçültülmesi siyasal ve toplumsal alanda ahlaki sorunların da çözümüne katkı yapacaktı. Çünkü refah devletleri sosyal adalet amacının sonunda çalışmadan kazanma diye ifade edilebilecek bir ahlaki çöküntüyü neredeyse olağanlaştırmışlardı. Bu sistemde yurttaşlar devlete bağımlı hale geliyor ve genişleyen bürokrasi halk tarafından denetlenebilir olmaktan çıkıyordu. Devletin serbestleşen piyasa güçleri lehine küçültülmesi çok sayıda ahlaki sorununu da çözülmesini sağlayacaktı.¹⁷ Türkiye'de devlet, ülkedeki toprakların önemli bir kısmının sahibiydi. Özellikle kentsel araziler 1950'lerde başlayan yoğun iç göç nedeniyle giderek değer kazanmıştı. Devlet, KİT'ler üzerinden yakın zaman öncesine kadar sanayide önemli bir varlık sahibi olmuştu. Kurtuluş Savaşı sonrası azgelişmişlikten kurtulma ve kalkınma çabalarının bir sonucu olarak şahısların elinde yeterli sermaye birikiminin olmadığı koşullarda devlet, ülkedeki en büyük işveren ve en büyük sermayedar olarak meydana çıkmıştı. Bu olguya Türkiye'de devletin merkezi-bürokratik yapısını eklendiği zaman, Türkiye'de siyaset büyük bir rant dağıtma ve ganimet aracı olarak karşımıza çıkmaktaydı.

Ancak devletin küçültülmesi yoluyla siyasetin ahlak-yoğun niteliğinin azaltılması formülünün beklenen ölçüde geçerli olmadığı kısa sürede görüldü. Neo-

¹⁶ Türker Alkan, *Siyasal Ahlak ve Ahlaksızlık*, Bilgi Yay., Ankara, 1993, s. 22.

¹⁷ Anthony Giddens, *Üçüncü Yol ve Eleştirileri*, çev. Nihat Şad, Phoenix Yay., Ank., 2001, s. 31.

liberalizmin siyaset kurumu ile ilgili iki dolaysız sonucu oldu. Birincisi, siyasetin kaynak dağıtma işlevini piyasa güçlerine terk ederek hükümetlerin siyaset üretme kapasitelerini daralttı. Siyasal olanın yapılabılır olana indirgenmesi, serbest piyasanın dokunulmaz kabul edilmesi ile bağlantılı olarak rakipsiz hale geldi. Siyasetin tutulması veya siyasal alanın daralması olarak tanımlanan bu durum temsil krizinin derinleşmesine yol açtı. Devletin yeniden-dağıtımçı işlevinden geri çekilmesi, sosyal adalet açığı yaratmakta gecikmedi. Orta katmanların zayıflaması ve yoksulluğun artışı kısa bir süre içinde siyasete yönelik ahlaki beklenti ve taleplerin toplumsal zeminini oluşturdu. Siyasal alandaki yozlaşmanın diğer kurumları etkilememesi ya da diğer kurumlarda başlayan yozlaşmanın siyaset kurumunu etkilememesi düşünülemez. Türkiye’de 1980’den sonra yaşanan siyasal yozlaşma, özünde toplumsal yozlaşmanın bir boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasetçinin ahlaken yozlaşırken toplumu da yozlaştırması ile ahlaken yozlaşan bir toplumun, siyasetçisini de yozlaşmaya zorlaması karşılıklı olarak işleyen dinamiklerdir. Sosyolojik olarak politikacıların içinde bulunduğu ahlaki sorunların boyutları, sadece onların kişisel zaafı ile açıklanamaz. Politikacıları gayri ahlaki davranmaya iten toplumsal koşullara dikkat çekilmelidir. Örneğin bir toplumda yaygın bir işsizlik varsa partilerin ganimetçi olmaları kaçınılmaz olacaktır.¹⁸ İkincisi, neoliberalizm siyaseti ekonomik sorunlara acil ve etkin çözüm üretme işi olarak tanımlamak suretiyle, onu teknik bir yönetim etkinliğine indirgedi. Yeni konjonktürü içselleştiren partilerin programları arasındaki benzeşme, bir taraftan siyasal rekabetin ‘show business’ kuralları çerçevesinde işlemesine neden olurken diğer taraftan partiler arasındaki ayrılıkların vurgulanmasında ahlaki temalar (dürüstlük, yolsuzluklara karşı olmak, temiz siyaset, ailenin korunması vs.) ayırt edicilik vasfı kazanmasına yol açtı.

Türkiye 24 Ocak 1980 kararlarıyla batının sosyal refah devleti konjonktürü ile kesişen ithal ikameci sermaye birikim modelini terk etme ve küresel piyasalarla tam bütünleşme iradesini ilan etti. 12 Eylül darbesi ile yaratılan muhalefetsizlik ortamında Turgut Özal, söz konusu bütünleşmenin hayata geçirilmesini sağladı. ANAP iktidarıyla başlayan neoliberalizm rüzgârı 1980’lerin ortalarından başlayarak “her şeyi devletten beklememek gerektiği” söylemi ile devletin küçültülmesine girişti. Devletin beceriksiz ve müsrif olduğu, özelleştirilen işletmelerin daha verimli çalışacakları konusunda toplumda geniş bir mutabakatın olduğu görülüyordu. Ancak genel düzlemde yaşanan süreçler Türkiye’de yaşandı. Özalcı politikaların uygulanmaya başlanmasını takip eden yıllarda Türk siyasetinin hızla yozlaşmaya başladığı görüldü. Kamu çalışanlarına ve öğrencilere siyaset yasağı gelmesi, kadın kolları ve gençlik kolları kurmanın yasaklanması, sendikalar ve derneklerle siyasi partilerin ilişki kurmalarının yasaklanması vb. nedenler,

¹⁸ Gencay Şaylan, “Jakobenliğin Çöküşü”, *Siyasal Ahlak ve Ahlaksızlık* (iç.), Ed. Türker Alkan, Bilgi Yay., Ankara, 1993, s. 398.

siyaseti dar bir zümrenin tekeline soktu. Sosyalist partilerin sistemin dışına sürüldüğü koşullarda, neoliberal konjonktürü benimseyen merkez sağ ve sol partiler arasındaki ideolojik ayrılıklar belirsizleşti. Sonuçta partiler arasında ortaya çıkan siyasi benzeşme, rant ekonomisinin yükselişi koşullarında partilerde zaten eskiden de varolan patronaj ilişkilerini en önemli faaliyet biçimine dönüştürdü. Sosyal refah devletinin küçültülmesi, siyasetin kamusal kaynakları yeniden dağıtma işlevinin kişisel amaçlar için kullanımının yaygınlaşmasına engel olamadı. Siyasetin olanaklarının kişisel amaçlarla kullanımının görüngüleri olan partizanlık yoluyla kamu kurumlarında gereğinden fazla insan istihdam etme, iktidara yakın işadamlarına kamu bankalarından haksız kredi sağlama ve yasadışı inşaat izni verme gibi olgular yaşanmayı sürdürdü. Burada parti örgütleri ve belediyeler söz konusu kişisel amaçlı çıkar mekanizmasında imtiyaz isteyen kişilerle iktidar arasında aracı rolü oynamaktadırlar. Parti delegeleri, il ve ilçe başkanları, belediye başkanları, milletvekilleri ve bakanlar çevrelerindeki insanlara kamu kaynaklarını yasadışı biçimde kullandırmak suretiyle parti içindeki siyasal pozisyonlarını sağlama almaktadırlar.¹⁹

Solun boşaltmak zorunda kaldığı gecekondularda yaşayan kitleler, 1980'den sonra ANAP tarafından kentsel rant gelirlerine ortak edilmeye başlanmışlardı. İslamcı hareket 1990'larda bu bölgelerde sadece siyasi boşluğu doldurmakla kalmadı aynı zamanda tarikat ağları üzerinden kentsel bütünleşme ve dayanışma ihtiyacı ile belediyeler üzerinden kentsel rant dağıtımının örgütlenmesini birlikte yürüttü.²⁰ İslamcılar bir taraftan da yukarıda söz edildiği üzere toplumdan yükselen ahlakilik talebine ideolojik ve kültürel düzlemde en kararlı cevabı verdiler. Toplumun muhafazakârlaşmasının bir parçası olarak, siyasetçilerin dini ve geleneksel değerler referansı içinde hareket ettikleri bir düzen, toplumun ahlaki beklentilerini karşılamaya yetecekti. Fakat sonuçları AKP'nin iktidara gelmesinden sonra tipik hale gelecek olan bir olgu o dönemde henüz fark edilmemişti. Siyasal İslam akımı neoliberal konjonktüre Turgut Özal üzerinden eklemelenmeye başlamışlardı. Oysa neoliberalizm tam da orta ve alt tabakaların gelir dağılımında dezavantajlı hale gelmelerinden destek bulan bir talep olarak yükselmekteydi. Bir başka deyişle İslamcılık akımı bir taraftan toplumda yükselen ve merkez sağ ve solun cevap veremediği ahlaki standartların yükseltilmesi taleplerinin yoğunlaştığı odak haline gelirken diğer taraftan merkez sağ ve solu erozyona uğratan ulusal ve uluslararası sosyo-ekonomik konjonktürü içselleştirmekteydi. İslamcıların neoliberalizme eklemelenmesinde dönüşümün taşıyıcısı Turgut Özal oldu. Özal'ın kendisinden önceki merkez sağ liderlerden farklı olarak siyasal İslam ile daha sıkı bağlantıları olduğu biliniyordu. Geçmişte MSP'den milletvekili aday olmuştu ve Nakşiben-

¹⁹ Emre Kongar, *Ben Müsteşarken*, Remzi Kitabevi Yay., İstanbul, 1999, s. 185.

²⁰ Ersin Kalaycıoğlu, "Türk Siyasal Sisteminde Değişim, Siyasal Patronaj ve Yozlaşma", *Yeni Türkiye*, Mart-Nisan 1997, sayı: 14, ss. 1119-1127, s. 1123.

dî tarikati ile bağlantılı olduğu basına yansımıştı. Partisinin (ANAP) yöneticileri arasında Vehbi Dinçerler gibi DPT’de birlikte çalıştığı İslamcı kadrolar ve Mehmet Keçeciler gibi İslamcı kimliği öne çıkan kimseler üst düzey görevlerdeydi.

Köktenci muhafazakârların neoliberalizme eklemlenmesi yapı ve süreç bakımından incelenmiş bir konudur.²¹ İslam’ın kendine özgü bir ekonomik modelinin olup olmadığı tartışmalarını bir tarafa bırakacak olursak, siyasal İslamcılar söz konusu eklemlenme yoluyla bazı avantajlara ulaşabileceklerini düşünmüş olabilirler. Birincisi, özellikle siyasal İslamcılık açısından neoliberalizm, kurulu düzenin ekonomik ve sosyal düzen beklentisine ilişkin dilinden konuşmak suretiyle meşru görülmesini kolaylaştırıyordu. Erbakan’ın panislamist ve devletçi vurgularının aksine AKP’nin Avrupa Birliği ve batı ittifakı içinde hareket etme kararlılığının sosyo-ekonomik açıdan bütünlmesi gerekiyordu.

İkincisi, sosyal refah devletinin serbest piyasa lehine küçülmesi, siyasi bir avantaj anlamına geliyordu. Böylelikle dinin ideolojik hegemonya alanının büyümesi için alan açılıyordu. Dini/geleneksel sosyal dayanışma ağları üzerinden devletin boşalttığı alanlar ikame edilebilecekti. Örneğin Ali Bulaç devletin geri çekilme gerekliliğini, ortaya çıkacak sosyal güvenlik boşluğunun dini kurumlarca üstlenmesi savıyla birleştiren bir tür cemaatçi neoliberalizm teorisi geliştirmişti.²² Üçüncüsü, neoliberal politikalar sonucu artan yoksulluk, kitlelerin din ve geleneklere sarılması kolaylaştırıyor, seçmenlerin muhafazakârlaşma hızı ivme kazanıyordu.

Muhafazakârlar Niçin Başarısız Oldu?

1990’lı yıllar kendisini siyasal İslam üzerinden ifade eden kitlelerde yaşanan dönüşümün gözle görülür hale büründüğü bir dönem oldu. Kendine özgü ya-

²¹ Bkz. Çağdaş Sümer ve Fatih Yaşlı (Der.), *AKP ve Liberal-Muhafazakar İttifak*, Tan Yay., Ankara, 2010.

²² Jörg Nowak, “Muhafazakârlık ve yozlaşma ilişkisi üzerine bir tartışma: din ve kapitalizmin bugünü üzerine düşünceler”, *Felsefelogos*, sayı:33-34, Eylül 2007, ss.23-39, s. 32.

şam tarzlarıyla daha görünür hale geldiler. Aynı zamanda bu yaşam tarzı kendine özgü bir tüketim biçimi ile birlikte ilerliyordu. Belirli kılık kıyafetler, belirli bazı vasıflar taşıması beklenen bazı yiyecek ve içeceklerin tüketilmesi, bunların din ve geleneklere bağlı olduğu düşünülen işletmecilerin sahibi olduğu mekânlardan alınması gibi örnekler ortaya çıkmaktaydı. Ancak yukarıda ortaya konulan eklemleme sürecinin kaçınılmaz bir sonucu olarak tüketim kalıpları, tüketim toplumu değerlerinin içinde inşa edilmişti. Bir başka deyişle İslamcılık akımı çerçevesinde kapitalist ilişkilere zarar vermeksizin salt toplumsal ve kültürel pratikler düzeyinde bir muhafazakârlaşma üretiliyor ve dini semboller metalaştırılıyordu.²³ Muhafazakâr kimliğiyle bilinen TV kanalları ve gazetelerde Müslümanların daha fazlasını tüketmesi amacıyla reklamlar yayınlanıyor, İslami moda defileleri düzenleniyor ve maddi dünyanın “nimetlerine” mesafe koyarak israftan kaçınmak hiç kimsenin aklına gelmiyordu. Olivier Roy, siyasal İslam’ın başarılı olduğu yerlerde bu akımları destekleyen kitlelerin geleneksel ya da gelenekçi olmadıklarını belirtmektedir. Gerçekte din ve gelenek üzerinden siyasal alana taşınan talepler tüketim toplumunun dezavantajlı gruplarının hayal kırıklıklarını tamir etmekten ibaretti.²⁴

Gerçekte bu bir yenilik olmaktan çok, alttan alta ilerleyen bir dinamiğin nicel birikimi sonucunda ulaştığı nitel farklılaşmaya tekabül etmekteydi. Çünkü daha en başından beri MÜSİAD çevresinde örgütlenmiş İslamcı işadamları için din merkezinde örülmüş kimlik, ulaşılmak istenen ahlaki bir hedef, bir tür nefis terbiyesi aracı değil; “aksine piyasa güçlerinin işleyişini kolaylaştırmak ve piyasadaki kendi hisselerini şekillendirmek için bir araç olarak kullanılmıştı.”²⁵ İslamcılığın nasıl kolayca neoliberalizme eklemelendiği sorusunun cevabı, onun toplumsal taşıyıcısı olan sınıfın, Anadolu’nun yükselme hırsları içindeki ticaret burjuvazisi olmasında yatar. Bu sınıf, TÜSİAD’ın temsil ettiği büyük burjuvaziye karşı taleplerini İslamcılık üzerinden formüle etmişti. Köktenci muhafazakârlığın sınıfsal taşıyıcısı olan Anadolu burjuvazisinin, büyük sermaye ile rekabet edebilmek için banka finansmanı ve devlet kaynaklarına ihtiyacı vardı. Başta kentsel rantların kamu ihaleleri yoluyla Anadolu sermayesine aktarılması olmak üzere bir tür muhafazakâr merkantilizm uygulanarak yeniden-dağıtım gerçekleştirildi. Anadolu sermayesi iktidar imkânlarına eriştikçe, modernizm eleştirisinin yerine tüketim toplumu değerlerini sahiplendiğini gösterdi. Kendisini milli görüş partileri içinde ve siyasal İslamcılık çerçevesinde ifade ettiği yıllarda israf ve haram olarak görülen davranışlar ve tüketim kalıpları hayata geçirildi.

²³ A.g.m., s. 32.

²⁴ Olivier Roy, *Siyasal İslam’ın İflası*, çev. Cüneyt Akalın, Metis Yay., İst., 1995, s. 18.

²⁵ M. Hakan Yavuz, “Giriş: Türkiye’de İslami Hareketin Dönüşümünde Yeni Burjuvazinin Rolü”, *AK Parti Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri*, Ed. Hakan Yavuz, Kitap Yay., İst., 2010, s. 13.

Yavuz'un tespiti, AKP döneminde, RP'den buyana merkez sağ ve sola izafe edilen siyasi ahlak çöküntüsünün üstesinden, karşı yöndeki bütün ahlaki vurgulara rağmen, neden gelinemediğini açıklayan etmenlerden biri olarak görülmemelidir. Gelenekçi muhafazakârlık ve dindarlık, moderniteye karşı farkı bir öz olarak değil, bir siyasal-ideolojik varoluş biçimi olarak inşa edilmiştir. Bu nedenle yükselme hırsı içindeki taşra burjuvazisini ve AKP'yi destekleyen muhafazakar ideoloji taşıyıcılarını (parti militanları) geçmiş yıllar boyunca eleştirdikleri merkez siyasal akımların kadrolarından daha ahlaklı davranmaya yöneltecek motivasyon baştan beri son derece zayıftı. Şüphesiz siyasal iktidara erişebildiği ölçüde izlediği politikalar toplumsal ve kültürel düzlemde bir İslamlaşmaya yol açmaktadır. Ancak bu durum İslamcılığın Türkiye'de kapitalizm dışında bir ekonomik ufkunun olmadığı gerçeğini değiştirmemektedir. İslamcı aydınların 70'li yıllardan bu yana moderniteye yönelttiği bütün eleştirilere ve İslamcı akımın kendisini diğer siyasal akımlardan daha ahlaklı olduğu vurgusuyla ayırt etmesine rağmen, İslami burjuvazinin ve seçmen kitlelerinin tüketim toplumu değerlerini benimsemesi, bu akımın taşıyıcısı olan sınıfların ekonomik ufkunun kapitalizm ile sınırlı olmasıyla ilgili görünmektedir.

Köktenci muhafazakârların 1990'lardan bu yana yarattıkları yüksek siyasi ahlak beklentilerini karşılayamamalarının bir diğer nedeninin, ahlakilik konusuna indirgemeci bir biçimde yaklaşımları olduğu söylenebilir. Ahlaki standartları yükseltmek için ahlakın toplumsal kaynaklarını küçümseyen ve dindarlaşmayı kendi başına yeterli bir ölçü sayan indirgemeciliğin yarattığı yersiz beklenti yüksekliği gelmektedir. Bir başka deyişle, muhafazakârlar ahlaki sorunları birer sonuç olarak değil, neden olarak görüp, çözümünü din ve geleneklere daha sıkı bağlanmakta görmüşlerdir. İdeolojik konumlanışlarından gelen bakış açısı, ahlaki yozlaşma bir sonuç olduğu için sorunun toplumsal ve ekonomik kaynaklarına inme gereğine karşı bir körlük yaratmış görünmektedir. Oysa bireysel ve toplumsal ahlak arasında karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır. Aile, iş ve toplum ahlakının standartlarının birindeki düşme, diğerlerini de etkiler. Ekonomik açıdan çöküntü yaşayan bir toplumda aile ve okuldan alınan tüm yüksek ahlaki terbiyeye rağmen ahlaki kurallara bağlı kalmak güçleşebilir.

Neoliberal ekonomi politikalarının sonucu olan yoksulluk arttıkça, bireylerin siyaset kurumundan imtiyaz talepleri artmıştır. Seçmen kitlelerinin bir hayatta kalma stratejisi olarak siyasetten kişisel ve grupsal pazarlıklar yoluyla imtiyaz koparmaya çalışmaları, kısa vadede dini dayanışma ağları üzerinden bir siyasal rant sağlasa da uzun vadede ahlaki krizin zeminini genişletmiştir. Bir başka deyişle, ahlaki standartları yüksek bir siyaset kurumu oluşturabilmek için toplumun anlamlı bir kesiminin de siyasetten yüksek ahlaki standartlar beklemesi gerekir. Oysa dezavantajlı grupların niceliği arttıkça temiz siyaset beklentisinin sürdürülebilirliği azalmakta ve yerini patronaj beklentileri almaktadır. Neoliberal cemaatçilik, yoksulluğun artmasına yol açan ekonomi politikalarından kısa vadede gelenekçi dayanışma ağlarının etkinlik kazanması gibi kültürel avantajlar elde etmiştir. An-

çak yoksullaşma, seçmen kitlelerinin siyaset kurumuna kişisel imtiyaz amacıyla 'asılmalarına' neden olduğundan ve siyaseti patronaja mecbur bıraktığından dolayı, siyasal ahlak vaatlerinin geçersizleşmesi yoluyla uzun vadede avantajlarını kaybetmiş görünmektedir. Gelir dağılımı adaletinin bozuk olduğu toplumlarda patronaj talep eden seçmenler ile siyaseti kamu kaynakları ile seçmen arasında bir tür komisyon olarak icra eden politikacı arasında zımni bir sözleşmenin oluşması kaçınılmazdır. Bu nedenle başlangıçta iddia edilen aksine devletin küçültülmesinin siyasal yozlaşmayı azaltmadığı ortaya çıkmış durumdadır.

AKP'nin yönetici çekirdeğinin İstanbul başta olmak üzere ülkenin çok sayıda kentini yönetmekten gelen bir belediyeçilik tecrübesine sahip oldukları bilinmektedir. Ancak zincirleme göçün yarattığı kentsel rantların belediyeler eliyle dağıtım işinin örgütlenmesi, bir siyasal tecrübe olarak ulusal yönetim üslubuna dönüştürüldükçe bir dizi ahlaki sorunun ortaya çıkması kaçınılmaz hale gelmiş görünmektedir. Kamu yönetimi konusundaki stajını belediyelerde yapan muhafazakâr kadro, kentsel rantları dağıtım işini 'hizmet' koduyla yürütmüş ve ulusal iktidarı eline aldığı anda bu yönelimini sürdürmüştür. Erdoğan'ın AKP yönetimindeki iç çekirdeğinin İstanbul belediyesini yöneten ekip olması ve gerek dış borçlanma gerekse inşaat sektörünün dinamizmini devreye sokan bir rant ekonomisinin uygulanması, belediyeçilik ve rant yaratma arasındaki ilişkiyi ulusal bir ekonomi stratejisine çevirmiştir. Arazi rantı ve kamu ihaleleri üzerinden oluşan kaynakların dağıtılması sırasında siyasi ahlak sorunlarına davetiye çıkarmaması kaçınılmaz sayılmalıdır.

Sonuç

Türkiye'de 1980'lerden başlayarak siyasetin bir tekniğe indirgenmesi sonucu siyaset alanının daralması ve ideolojik farklılıkların önemsizleşmeye başlaması sonucu, partiler ve politikacılar kendilerini diğerlerinden ahlaki temizlik vurgularıyla ayırmaya başladılar. İdeolojik ve siyasi olarak benzeşen partiler, iş yapma (teknik) becerileri ve ahlaki özellikleri ile farklılaşmaya çalışmaktadırlar. Oysa bu noktada son derece önemli bir boyut gözden kaçırılmaktadır. Dikkatler politikacıların ahlaklarına çevrilmektedir. Fakat ahlaklı politikacıların savundukları politik programların ahlaki boyutları tartışılmamaktadır. Siyaset ve ahlak ilişkisinin salt siyasetçilerin kişisel ahlaki davranış ve yaşam tarzları üzerinden tartışılması sosyolojik bakış açısını ihmal etmektedir. Çünkü siyasal kararların alınması ve kamu taleplerinin karşılanması özünde bir siyasi program meselesidir. Siyasetçilerin yönettikleri evrenin ahlaki çürüyüşü gözden kaçırılmaktadır. Bauman, ahlaki olarak kusursuz siyasetçilerin ahlaki sorumlulukların yok olmasına önderlik edebileceklerine ve etmekte olduklarına dikkat çekmektedir.²⁶ Gerçekten de tek

²⁶ Zygmunt Bauman, *Postmodern Etik*, çev. Alev Türker, Ayrıntı Yay., İstanbul., 1998, s. 296.

tek alındığında kişisel olarak son derece dürüst olan pek çok politikacının bir program çerçevesinde bir araya gelmeleri ve o programı uygulamaları sonucu, ahlaki bir yozlaşma meydana gelebilmektedir. Sosyal adalete karşı ilgisiz olan, eğitim ve sağlık gibi alanları özelleştirerek parası olanlara hizmet götürmeyi meşru gören, milli kalkınma dinamiklerini desteklemek yerine iç ve dış borçlarla ülkeyi yöneten ve üretici güçleri değil, rantiyeyi besleyen bir iktidar programının çatısı altında toplanmış politikacıların tek tek bakıldığında ahlaklı olmalarının bir anlam ifade etmediği görülmektedir.

Muhafazakâr ve köktendinci akımlar siyasal iddialarının temelini ahlakilik vurgularını koymaktadırlar. 1970'lerin sonlarından bu yana bir dizi faktöre bağlı olarak muhafazakârlaşmanın karşılıklı olarak birbirini etkilemek suretiyle hem toplumda hem siyasette yükselişine tanık olunmaktadır. Buna karşılık, muhafazakârlaşmanın ne toplumda ne de siyasette daha yüksek ahlaki standartlara ulaşmaya yol açmadığı görülmektedir. Günümüzde muhafazakârların ahlaki standartları daha yüksek bir toplum kurma iddialarının dayanaksız olmasının ilk ve en genel nedeni, ahlakın kaynağının sadece din olmamasıdır. Ahlakın sosyo-ekonomik temellerinden kopartılarak salt kültürel bir tercih gibi düşünülmesi indirgemeci bir yaklaşım olarak görülebilir. Öte yandan siyasetin, ahlak-yoğun bir kurum olması siyasal kararların ve yönetim tarzlarının tarih boyunca ahlak tartışmalarını davet etmesine yol açmıştır. Dinin siyasallaşması, ilk anda anlaşıldığının aksine siyasetin uhrevileşmesi değil, aksine siyasetin dini fethetmesi olayıdır. Siyaset tarafından dünyevi amaçlarla fethedilen ve işlevselleştirilen dinin, toplumun ahlaki düzeyini yükseltmekte önemli bir etmene dönüşemediği görülmektedir. Aksine böyle bir durumda dinin kendisi ahlak-yoğun bir tartışmanın ortasına düşerek ahlaki bir kriz yaşamaya başlamaktadır. Neoliberalizme uyumlu bir köktenci muhafazakârlık, yoksulluğu ve ekonomik adaletsizliği ortadan kaldırmayı hedeflememektedir. Yüksek ahlakın ekonomik ve toplumsal temelleri oluşmadıkça, ahlaki standartların yükselmesi iddiasının geçerliliği zayıflamaktadır.

Kaynakça

- Ali Yaşar Sarıbay, *Türkiye'de Modernleşme Din ve Parti Politikası "MSP Örnek Olayı"*, Alan Yay., İst., 1985.
- Anthony Giddens, *Üçüncü Yol ve Eleştirileri*, çev. Nihat Şad, Phoenix Yay., Ank., 2001.
- Bekir Berat Özipek, *Muhafazakârlık*, Liberte Yay., Ankara, 2004.
- Çağdaş Sümer ve Fatih Yaşlı (Der.), *AKP ve Liberal-Muhafazakar İttifak*, Tan Yay., Ankara, 2010.
- Deniz Yıldırım, *Tayyip'in Voleleri*, Kaynak Yay., İst., 2011.
- E. Zeynep Güler, "Muhafazakârlık", Ed. H. Birsen Örs, *Modern Siyasal İdeolojiler* (içinde), Bilgi Üniversitesi Yay., İst., 2008.
- Emile Durkheim, *Meslek Ahlakı*, çev. Mehmet Karasan, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yay., Ank., 1986.
- Emre Kongar, *Ben Müsteşarken*, Remzi Kitabevi Yay., İstanbul, 1999.
- Ergun Özbudun ve William Hale, *Türkiye'de İslamcılık, Demokrasi ve Liberalizm AKP Olayı*, çev. Ergun Özbudun ve Kadriye Yüksel, Doğan Kitap Yay., İst., 2010.

- Ersin Kalaycıoğlu, "Türk Siyasal Sisteminde Değişim, Siyasal Patronaj ve Yozlaşma", *Yeni Türkiye*, Mart-Nisan 1997, sayı: 14, ss. 1119-1127.
- Gencay Şaylan, "Jakobenliğin Çöküşü", *Siyasal Ahlak ve Ahlaksızlık* (iç.), Ed. Türker Alkan, Bilgi Yay., Ankara, 1993.
- Harun Gürek, *AKP'nin Müteahhitleri*, Güncel Yay., İst., 2008.
- Hasan Hüseyin Akkaş, *Muhafazakâr Düşünce ve Edmund Burke*, Kadim Yay., Ankara, 2004.
- Hasan Şen, *Kemalist Modernleşme ve İslamcı Gelenek*, Kadim Yay., Ankara, 2012.
- İlhan Taşçı, *Maskesiz Soygun*, Cumhuriyet Kitapları, İst., 2009.
- İlhan Taşçı, *Babam Sağolsun*, Cumhuriyet Kitapları, İst., 2008.
- Jörg Nowak, "Muhafazakârlık ve yozlaşma ilişkisi üzerine bir tartışma: din ve kapitalizmin bugünü üzerine düşünceler", *Felsefelogos*, sayı: 33-34, Eylül 2007, ss. 23-39.
- M. Hakan Yavuz, "Giriş: Türkiye'de İslami Hareketin Dönüşümünde Yeni Burjuvazinin Rolü", *AK Parti Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri*, Ed. Hakan Yavuz, Kitap Yay., İst., 2010.
- Mustafa Gazalçı, *Kadrolaşma Kısırcasında Eğitim*, Bilgi Yay., Ankara, 2011.
- Olivier Roy, *Siyasal İslam'ın İflası*, çev. Cüneyt Akalın, Metis Yay., İst., 1995.
- Russell Kirk, "Muhafazakârlığın On Prensipleri", çev. Okan Aslan ve Cemal Fedayi, *Muhafazakâr Düşünce*, Yıl: 4, sayı: 16-17, 2008.
- Türker Alkan, *Siyasal Ahlak ve Ahlaksızlık*, Bilgi Yay., Ankara, 1993.
- Ülkü Doğanay, "AKP'nin Demokrasi Söylemi ve Muhafazakârlık: Muhafazakâr Demokrasiye Eleştirel Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 62-1, ss. 65-88.
- Yalçın Akdoğan, "Muhafazakar-Demokrat Siyasal Kimliğin Önemi ve Siyasal İslamcılıktan Farkı", *AK Parti Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri*, Ed. Hakan Yavuz, Kitap Yay., İst., 2010.
- Zygmunt Bauman, *Postmodern Etik*, çev. Alev Türker, Ayrıntı Yay., İstanbul., 1998.
- <http://www.transparency.org/research/cpi/>
- <http://www.tusiad.org/blog/tusiad-is-dunyasi-bakis-acisiyla-turkiyede-yolsuzluk-arastir-masi-sonuclarini-acikladi/>